

χάς μὲν ἐν ὑπαίθρῳ, ἔπειτα δὲ ἐντὸς σπηλαίων ἐ-
σκαμμένων καὶ μικρῶν οἰκημάτων θολωτῶν. Τοι-
αῦτα περιέρχεται σπήλαια χρῆσιμα τὸ πάλαι εἰρίσκειν
ταῖς εἰς Αἰθέρην καὶ ἐπὶ περισσώτερα εἰς τὴν Μῆλον.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐγένετο χρῆσις θερμῶν
λουτρῶν, ἰδίως δὲ ἀτμωδῶν εἰς τὴν Λακεδαιμόνα·
ταῦτα δὲ ἔμαθον οἱ Λάκωνες εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν,
καὶ παρεδόθησαν χάριν ἀναψυχῆς μετὰ τοῖς Ὀλυμ-
πικοῖς ἀγῶσι. Παρὶ τούτου ἀναγράφουσιν ὁ, τε Θου-
κυδίδης, ὁ Κάππιος καὶ ἄλλοι τινὲς ἀρχαῖοι συγγρα-
φεῖς, λέγοντες, ὅτι τούτου ἕνεκα ἐπωνομάσθη· *Ξη-
ρὸν ἰδρώλουτρον Λακωνικόν*, *Laconicum seu
Sudatio concamerata*. Τὸ λουτρὸν τοῦτο συνί-
στατο εἰς μικρόν τι οἶκον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐθερ-
μίνεται ὁ αἶρ διὰ σωλήτων κοινωνούντων μετὰ
καμίνων ἀναπτομένων ἐν ἄλλῳ παρακειμένῳ οἰ-
κήματι. Ἡ κήματος αὕτη ὠνομάζετο *ὑπόκαυστον*
Hypocaustum. Μεθ' ὀλόκληρον αἰῶνα καὶ ἰδίως εἰς
τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους, διεδόθη ἡ χρῆσις τῶν
τοιούτων θερμῶν λουτρῶν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς
Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν
Κόρινθον, εἰς τὴν Ἐρεσον, τὴν Πέργαμον καὶ ἄλ-
λαχοῦ.

Παρὶ τῶν λουτρῶν καὶ τῆς ἐπιτελικῆς αὐτῶν
τάξεως παρὰ τοῖς Ἕλλησι καθὼς καὶ παρὰ τοῖς
Ῥωμαίοις, ἀναφέρει ἰδίως ὁ Βιτρούβιος, ὅστις περι-
γράφει ἐντελὲς λουτρὸν ἐκ τῶν ἐρεξῆς συνστάμενον·

1) Ἐκ τοῦ ὑποκαύστου ἢ τοῦ Λακωνικοῦ, *La-
conicum hypocaustum*.

2) Ἐκ τοῦ Ἀποδυτηρίου, *Apodyterium*, οἰκί-
ου προχείρου διὰ τὴν τῶν φορεμάτων ἀπόθεσιν.

3) Ἐκ τοῦ Περιατηρίου, *Caldarium*· οὕτω ὀνο-
μάζοντο οἰκήματα τινὰ τῶν ὁποίων ὁ αἶρ ἐκ τῆς τοῦ
ἐδάφους ἰσχυρᾶς θερμᾶς ἀποκαθίστατο θερμός.

4) Ἐκ τοῦ Ἀλειπηρίου, *Unctuarium seu
Elaeotherium*. Ἐντὸς αὐτοῦ ἐγένετο μετὰ τὸ λου-
τρὸν ἢ τοῦ σώματος μετ' αἰσίου ἐλαίου ἐντριψίς.
Παρὶ δὲ τῶν οἰκημάτων τούτων ἦσαν τὰ περιστύ-
λια, χρῆσιμα διὰ τοῦς τὰ λουτρὰ ἐπισκεπτομένους
πρὸς περιδιάδοσιν ἢ πρὸς διαμονὴν· μέχρις οὗ ἐξέλ-
θωσιν οἱ εἰς αὐτὰ λουόμενοι.

5) Ἐκ τῶν Περιδρομίδων, *Xysti, hypaethrae,
ambulationes, Spheristerium seu Coryceum*.
Οὕτως ὠνομάζοντο οἰκήματα ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐγι-
νοντο γυμναστικὰ σωματικὰ μετὰ τῶν λουτρῶν.

6) Ἐκ τοῦ *Heliotheria*, Ἡλιολούτρων. Ταῦτα
ἐγένοντο διὰ τῆς εἰς τὸν ἥλιον ἐκθέσεως· ἐπὶ ὁμα-
λῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὸν Περικλῆα μὲν
θάνομεν ὅτι τοιαῦτα δημόσια θερμὰ λουτρὰ ὑπῆρ-
ξαν εἰς Ἀθήνας εἰς τοὺς κήπους τοῦ Λικύλλου, δι-
ὧν ἐπρομηθεύετο τὸ ἀναγκαῖον ὕδωρ ἐκ τοῦ διαρ-
ρῶντος παταμοῦ Σκίρου ὀνομαζομένου. Τοιαῦτα
λουτρὰ ὑπῆρξαν καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἐπὶ τῆς με-
γάλης ἀγορᾶς *Agora Hippodamica*· Σοφάργεον
ὀνομαζόμενον, ὡς λέγει ὁ Σουέδας καὶ *Hesychius*.
Ἐνθ' ὅτε ἡ ἐκ τῶν λουτρῶν ὥρελεια προσεέλαυνε τὴν
προτοχὴν τῶν ἀρχαίων, συγχρόνως οἱ Ἀσκληπι-
αδαὶ ἐργοντίζον ὡς ἀνεγείρωνται κατ' ἄλληλα οἰ-

κήματα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν πρὸς ταῦτα τὰ δω-
ρα τῆς φύσεως προσερχομένων.

Τοιαῦτα οἰκήματα ἀνηγέρθησαν πᾶσι τῶν ναῶν
τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς Ἐπίδαυρον καὶ Κνίδον, Πέργα-
μον, καὶ Κορώνην ἥ ἡ κρήνη καλεῖται τῶν Πλα-
τάνων.

Ξ. ΠΑΝΔΕΡΕΡ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΕΡΕΥΝΑΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ.

— 332 —

Β'. (1).

Ὑποσχέθημεν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον νὰ δι-
εξέλθωμεν τὸ Πασχάλιον. Οὐδεὶς ἄλλος λόγος μᾶς
ἠνάγκασε νὰ δώσωμεν κατὰ προτίμησιν ἀρχὴν ἀπὸ
τοῦ δε τοῦ συγγραμματος, ἢ ἡ προθυμία τοῦ νὰ δια-
κρίνωμεν ἐκ προνομίων, καὶ προτοῦ ἐμβαθύνωμεν
εἰς τὴν ἔρευναν, δύο εἶδη διάφορα ἱστορικῶν συγ-
γραμμάτων, ἅπερ συνιστῶσι τὸν κύκλον τῆς βυζαντινῆς
χρονογραφίας, τὸ εἶδος, δηλαδή, τῆς λογίας ἱστοριο-
γραφίας, εἰς τὸ ὁποῖον διαχυμνάζονται συνήθως
οἱ δοκιμώτεροι τῆς Ἀττικῆς παιδείας μαθηταί,
καὶ τὸ ὑποδεέστερον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰλι-
κρινέστερον εἶδος τῆς δημώδους χρονογραφίας, ὅπερ
ἀρχεται παρὶ τὴν Γ'. ἑκατονταετηρίδα, ἀπὸ τῆς
βασίλειας τοῦ Μακεδονικοῦ γένους, καὶ σποράδην
ἀναφάνεται μέχρι τῆς τελικῆς Ἀλώσεως.

Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην κατηγορίαν ἀνάγεται
τὸ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ, ἢ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ, ὅ-
περ οἱ μὲν τῶν δυτικῶν ὠνόμασαν *Chronicon A-
lexandrinum*, οἱ δὲ *Chronicon Antiochenum*,
ἄλλοι δὲ ἄλλως πῶς κατ' ἀρέσκειαν. Διέμεινε
ἄγνωστον εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν φιλολογίαν μέχρι
τοῦ ἔτους 1550, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀνεύρεν ἐν τινὶ
πόλει τῆς Σικελίας τὸ χειρόγραφον, εἰς ἀθλιωτάτην
κατάστασιν διακειμένον, καὶ ἠρωτηριασμένον ἐν
τῷ τέλει, ὁ τότε διάσημος Ἰσπανὸς Ἱερώνυμος
Ζουρίτης (*Hieronymus Surita*, ἰσπανιστὶ *Curita*).
Καὶ πρῶτον μὲν ἐδοκίμασεν, νομίζομεν, ὑπὸ τοῦ
Συγώνου καὶ τοῦ Πανδινίου· ἐρεξῆς δὲ μετεγλωτ-
τίσθη εἰς τὴν λατινικὴν παρὰ τοῦ Ῥαδέρου, καὶ
διγλώττως οὕτω κατεχωρίσθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῶν
βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων Δουκαγγίου εἰς τὴν Συλ-
λογὴν τῶν Βυζαντινῶν, ὅθεν ἀκολούθως παρέλαβον
τὸ σύγγραμμα οἱ μεταγενέστεροι ἐκδόται.

Τὸ ἑταροῦς τῆς διγλήσεως, καὶ τῆς γραφικῆς
ἐκθέσεως μαρτυρεῖ δύο κατὰ διάφορον ἐποχὴν ἀκ-
μαστάντων συντακτῶν τὴν συνεργασίαν. Τὸ πρῶτον
μέρος, καὶ τὸ προγενέστερον, ἀνήκει εἰς τινὰ συγ-
γραφεᾶ ἄγνωστον, ἐξιστορήσαντα διὰ πολυμαθείας
ἀξιολόγητον, καὶ χροναλογήσαντα κατὰ τὴν γνώμην
τῶν κριτικῶν, τὰ ἀπὸ Ἀδάμ, ἄχρι τοῦ ἔτους 354
Μ. Χ., ἥτοι μέχρι τῆς βασιλείας Κωνσταντος.

(1) Ὁρ. το βολ. ΡΕ'. τῆς Πανδώρας.

Τὸ δεύτερον δὲ συνεχιζοῦν τὴν διήγησιν ἀδιαλείπτως, καὶ φθάνει μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου, δηλαδή ἕως τῆς στιγμῆς ἐνθὺ διακόπτεται ἡ χρονολογία, ἐλλειποῦς ὄντος, ὡς εἶπομεν, τοῦ τέλους ὑπὸ τῆς τοῦ χειρογράφου ἀδιορθώτου φθορᾶς.

Ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συντάκτων ἀδήλα, καὶ ἀβεβαία παρὰ τοῖς εἰδήμασιν ἄχρι τοῦδε ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἐγράψαν οἱ ἐτερόχρονοι συντάκται. Περὶ τῶν σπουδαίων τούτων πολλὰς ἡμεῖς εἰκασίας αἱ κριτικαὶ, θερμότερας δὲ συζητήσεως ἀντικείμενον ὑπῆρξεν ὁ αἰὼν τοῦ συντάκτου τῆς Συνεργείας, αἰὼν, τοῦ ὁποίου ὁ προσδιορισμὸς διαφέρει τὰ μάλιστα τὴν Νοτελλανικὴν φιλολογίαν, εἰκα τῆς συγγραφῆς, ἥτις περιέχει τεκμήρια τινὰ γλωττικῆς ἀλλοιώσεως, κατὰ τὴν λεκτικὴν καὶ τὴν γραμματικὴν, διχσώζει ἀξιοθησχύρστὰ τινὰ ἔχνη τῆς κατὰ τὸν μεσαιῶνα κοινῆς καὶ μὴ καθαρευούσης γλώττης. Τὸ θέμα, λοιπὸν, χρῆζει μελέτης. Ἡ σύγκρισις τῶν δύο διαφόρων καλὰ μὲν ἔθελε χορηγῆται ἐξαιρετὸν ἀφορμὴν εἰς τινὰ πραγματεῖαν, ὁρισμένην νὰ διαφωτίσῃ τὰ σκόττα τῆς χρονολογικῆς ἀβεβαιότητος. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ νῦν ἀσχολούμεθα μόνον εἰς τὴν ἀτακτὸν ἀποτμήνουσιν τῆς φιλολογικῆς ὕλης· εὐχαίρος δὲν εἶναι ἡ τοιαύτη σύγκρισις.

Ἀποπον, ὅμως, δὲν εἶναι ἐν παρόδῳ νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τοῦ πρώτου συντάκτου τὸ ὄρος ὀρθοπέστειτον ὑπάρχει τοῦ δευτέρου, καὶ καθαρώτερον, ἡ δὲ ὕλη ποικιλωτέρη κατὰ τὰ τὴν ἀφήγησιν καὶ τὴν χρονολόγησιν. Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι συνήθως Ἀττικόν, ἐξηρημαίνων φράσεων τινων Ἀλεξανδρινῶν εἰλημμένων ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καὶ τινων λέξεων λατινικῶν δεχομένων ἐλληνικὴν τὴν κατὰληξιν. Μᾶλλον δὲ παραλαμβάνει τὸν Ἀλεξανδρινὸν τύπον ἡ γραμματικὴ, πρὸς ἣν ἡ σύνταξις ἀναλογώσα, ἀποδίδει καὶ αὐτὴ ἀναλυτικὴ, ἀπλὴ καὶ τοσοῦτον εἰκατάσκευας, ὥστε πλησιάζει πρὸς τὴν Νοτελλανικὴν.

Ἰνα σαφηνίσωμεν τὴν ιδέαν μας περὶ τοῦ ὄρους τοῦ πρώτου συντάκτου, δίδομεν παράδειγμα τι. Ἰουδαῖός τις συνιόδουν εἰς περιοδείαν τρεῖς Χριστιανούς, ὧν ὁ προηγούμενος ἐκαλεῖτο Εὐγένιος. Ἡρξαστο οὗτος καθ' ὁδὸν νὰ κατηχίῃ τὸν Ἰουδαῖον, διαχλευάζοντα τὴν πίστιν τῶν εὐσεβῶν συνοδοιπόρων του. Εὐρεθέντος δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ὄρεως νεκροῦ, εἶπεν ὁ εὐσεβὴς πρὸς τοὺς Χριστιανούς· Ἐὰν φάγητε τὸν ὄφιν τοῦτον τὸν νεκρὸν, καὶ μὴ ἀποθάνητε, γίνεσθαι Χριστιανός (α). Ἐννοεῖται, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἔφαγον τὸν ὄφιν, καὶ ὁ Ἰουδαῖος ἐπίστευσεν. Ἐν τούτοις ἡμεῖς παρατηροῦμεν τὴν ὕψιν τοῦ λόγου, ἥτις, ἀναλυτικωτάτη οὖσα, προσεγγίζει μᾶλλον εἰς τὴν ὁμαλότητα τῆς σήμερον καθομιλουμένης, ἢ εἰς τὸ συνθετικὸν τῆς Ἀττικῆς.

Περὶ δὲ τοῦ συγγραφέως τῆς Συνεργείας ἐπακράτησεν ὡσαύτως ἀσύμρωνοι γνώμη. Οἱ μὲν ἐποίη-

σαν αὐτὸν σύγχρονον τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου, τοῦτο συμπαράντωντες ἐκ τοῦ ὅτι ὁ χρονογράφος ἐκάλεσεν αὐτὸν ἡμέτερον βασιλέα, ἢ εὐσεβέστατον ἡμῶν Δεσπότην, καὶ θειώτατον ἀλλαχοῦ (α). οἱ δὲ ἐσημαίωσαν τὴν περίστασιν, ὅτι οὐδὲ ὁ Γεώργιος Σύγγελλος εἰς τὸ φιλοπόνημά του, οὐδὲ ὁ κλεινὸς Φώτιος εἰς τὴν Μυριόβιβλον ἐμνημόνευσαν τοῦ Πασχάλιου, (ἐνθ' μάλιστα ὁ δεῦτερος ἀριθμεῖ τρεῖς ὀνομαστὶ συγγραφεῖς πραγματευθέντας τὰ περὶ τοῦ Πάσχα). Ἐξεῖκασαν ἐντεῦθεν ὅτι ἀμρότεροι τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίου οἱ συντάκται ἀνῆκουσιν εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέρην. Ὅθεν ὀρμηθεὶς ὁ Ἀγγλος Herwarth, καὶ ἀπατηθεὶς ὑπὸ τινος κακῶς ἐρμηνευθείσης μαρτυρίας τοῦ Σουΐδα, ἀπέδωκε τὴν ὅλην συγγραφὴν τοῦ Πασχάλιου πρὸς τὸν Γεώργιον Παισιδην, ποιητὴν καὶ χρονογράφον τῆς Ζ'. ἐκατονταετηρίδος, ἐναντίον τῆς γνώμης, ἥτις ἐποίει τὸν Ἐξακλουθητὴν μεταγενέστερον τοῦ Φωτίου.

Ἡ πρώτη τῶν εἰκασιῶν πίπτει ἀφ' ἐκυτῆς, ἂν συλλογισθῶμεν ὅτι ἡ ὑποστηρίζουσα τοιαύτην γνώμην ἀνκυρὸν ἀντωνυμία δὲν ἐκρέετα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ χρονογράφου, οὐδὲ ἐκφράζει τὴν ἀνκρίσιν συντάκτου καὶ βασιλέως σχεῖν, ἀλλ' εἶναι καίμενον βασιλικῶν συμβολαίων, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Αὐτοκράτορος ἐκείνου ἐκδοθέντων, καὶ μνημονευμένων ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ πρὸς σημείωσιν τῆς ἐπισήμου χρονολογίας. «Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς κβ'. τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἐπατράπη γράφεσθαι μετὰ τὸ, Ἐν ὀνόματι, Βασιλείας τῶν Θεοτάτων ἡμῶν Δεσποτῶν, καὶ μεγάλων ἐργατῶν Φλαβίου Ἡρακλείου τοῦ Εὐσεβεστάτου, ἔτους γ'. καὶ μετὰ τὴν Ὑπατεῖαν αὐτοῦ ἔτους δ'. κ. τ. λ. » Ὁμομάζομεν δὲ ὅτι ἐνέπεσαν οἱ κριτικοὶ εἰς τοιοῦτο παχυλὸν σφάλμα. Τὸ αὐτὸ λέγεται προηγουμένως καὶ περὶ Θεοδοσίου, τοῦ υἱοῦ Μυρικήου· «Καὶ Ὑπατεῖας τοῦ αὐτοῦ Εὐσεβεστάτου ἡμῶν Δεσπότη τοῦ δευτέρου κ(β)».

Ἡ δευτέρη εἰκασία εἶναι πιθανωτέρα, πλησιάζει μᾶλλον τῇ πρώτῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὰ διδόμενα ἐρ' ὧν ἐδοκίμασθαι οἱ κατὰ καιροὺς κριτικαὶ πρὸς στήριξιν αὐτῆς δὲν φαίνονται τὰ ἀσφαλέστερα, καθ' ἡμέας. Διότι, καὶ μὲν ἀξιοσημειώτον ὑπάρχει τὸ περιστατικόν, ὅτι ὁ Φώτιος παρασιώπῃ τὸ Πασχάλιον, ἐνθ' ἐμνημονεύει τριῶν ἐτέρων συγγραφῶν τοῦ αὐτοῦ εἶδους, ἀλλ' εἶναι ἄρα γε πιστευτόν, ὅτι ὁ Φώτιος ἐπεθεώρησε βιβλιογραφικῶς ὅλον τὸν κύκλον τῆς προγενεστέρης γραμματολογίας, οὐδὲν τῶν γνωστῶν πονημάτων καταλείπων ἀθητάριστον; Δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, κατὰ τὴν ἐρώτησιν τοῦ Δουκαγγίου, ὅτι ὁ σοφώτατος Πατριάρχης omnia vidit, omnia legit; Ἀνεπαρκές, λοιπὸν, ἡ σκέψις αὕτη πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς εἰκασίας. Διὸ, εἰς ἄλλον λόγον ἡμεῖς προστρέχομεν πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος.

Ἡ ἡμετέρα γνώμη βασίζεται ἐπὶ τινος γραμ-

(α) Πασχ. σελ. 283. 283.

(β) Πασχ. σελ. 377.

ματολογικῆς σκέψεως πηγαζούσης ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν βυζαντινῶν ἐποχῶν, καὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ ὅρου, κατὰ χρονολογικὴν βαθμολογίαν.

Ἀρκεῖ πρὸς τὸν φιλέρευνον καὶ ἐπιπόλαιός τις μελέτη τῆς βυζαντινῆς γραμματολογίας, ἵνα πεισθῇ περὶ τῆς ὑπάρξεως σπουδαίου τινὸς φαινομένου φιλολογικοῦ. Ὅτι, δηλαδὴ, ἐκ τῶν χρονογραφῶν, τῶν ἀκμασάντων πρὸ τῆς Εἰκονομαχικῆς ἐποχῆς, οὐδεὶς ὑπεβίβασε τὸν κάλκαμον τοῦ μέχρι τῆς κοινολεξίας, οὐδεὶς ἀνέμιξεν, ἄνευ καταπειγούσης τινὸς ἀνάγκης, φράσεις, ἢ λέξεις, ἡδυαίως καὶ καθαρευούσας λέξεις. Ἡ Ἀττικὴ στάθμη ἐπικρατεῖ· ἡγεμονεύει ὁ ζῆλος τῆς πατρίου φωνῆς εἰς τὸ πον οὕτως ἀπόλυτον, ὥστε κατὰ τὴν συγγραφὴν ἐξοστρακίζεται πᾶν σημεῖον τῆς ζώσης καὶ καθομιλουμένης γλώσσης. Ὁ δὲ κανὼν ἐφαρμόζεται ὡτ' αὐτῶς ἐπὶ τε τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς πολιτικῆς γραμματολογίας. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅσω μᾶλλον ὁ λόγιος ἀττικώτερος ἐπιδεικνύεται, τόσω θαυμάζεται ἐπὶ σοφίᾳ καὶ πολυμαθείᾳ. Μέτρον τῆς τότε γνώσεως εἶναι ὁ Ἀττικισμὸς, μέτρον δὲ ἀμαθείας ἡ τῆς Γραμματικῆς ἀγνοία κατὰ τὸν ὀρισμὸν, τὸν ὅποιον ἔδιδον συνήθως εἰς τὴν γραμματικὴν. Ἀδιάφορον δὲ ἂν ὁ ἀποβιώσας οὗτος Ἀττικισμὸς εἰς σκελετωδὴ μορφήν παρουσιάζετο, ἂν ἀπεφέρετο τοῦ τάφου τὴν σπηιδόνα, ἂν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τυμβωρύχου λογίου ἐγένετο ποτὲ μὲν ἔντεχνον, ποτὲ δὲ δυσκίνητον νευρόσπαστον. Ἀδιάφορον, ἂν, ἕνεκα τῆς διεσπουδασμένης ἐπιτηδεύσεως, ἡ σύνταξις ἀπέβηκε πολλάκις διεστραμμένη καὶ σκοτεινὴ, ἂν ἡ ἐκλογὴ τῶν λέξεων ἐξήρχετο ἀφιλόκαλος, ὀγκώδης, διὰ τὴν κακοζήλιαν, ἂν πρὸς ἀπομίμησιν τῆς ποιητικῆς καλλιτεχνίας, ἀπομίμησιν πάντως ἀνοικεῖαν εἰς πεζότατα συγγράμματα, παρεβιάζοντο καὶ αὐτοὶ οἱ κανόνες τῆς ἀττικῆς λογογραφίας· τὸ δὲ πάντων χειρίστον, ἂν αἱ λέξεις τοῦ βενεζωάντου καὶ τοῦ Ἰσοκράτους συνεφέροντο μετὰ λατινισμῶν, παρεβιάζοντο ἐξελληνίζομενων, ἢ μετ' ὀνομάτων βερβαροφάνων, παρεσκευαζομένων ἐπὶ τὸ βυζαντινότερον. Ἐπὶ τίλους, ἀδιάφορον, ἂν ἡ εὐτέλεια τῶν νοημάτων καὶ ἡ ἀξία τῆς συγγραφῆς δὲν ἀνελόγουν πρὸς τὸ ἡγεμονικὸν τῆς γλώσσης, καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς γραμματικῆς. Τί τὸν ἔμελλε τὸν συγγραφεῖα ἢ τοιαύτη ἀνισορροπία; Τὸ δημόσιον ἔκρινε τὸ ὕψος, ἔκρινε τὸ σχῆμα, τὴν γλῶσσαν, καὶ οὐχὶ τὸ νόημα, διότι πραγματικῶς δὲν ὑπῆρχε δημόσιος νοῦς ἄλλος, ἢ ὁ ἐπικρατῶν ἐντὸς τῆς σχολῆς, ὁ ἀλιγάρχης οὗτος τύραννος τῆς λογίου πολιτείας. Μόνος ὁ κοινὸς νοῦς ἰσχύει νὰ προσδιορίσῃ τὴν εὐθετον ἀναλογίαν, τὴν κατάλληλον ἰσορροπίαν μεταξὺ τῆς διανοίας καὶ τῆς διλέκτου τοῦ συγγραφέως· οὗτος μόνος δύναται νὰ νομοθετήσῃ ἐπὶ τῷ κοινωρελέστερον τῆς ἀπαραίτητους σχέσεις ἀναμέσον λογίου καὶ δημοσίου. Ἐν ἐλλείψει δὲ τοῦ γνώμονος τούτου, ὁ συγγραφεὺς παρεκτρέπεται ταχέως εἰς ἀναχρονισμούς παντὸς εἶδους, εἰς παιδαριώδεις ἀρχαιολατρίας, εἰς ἀνυποσφύρους σχολαστικότητας, εἰς κενοδοξίαν, καὶ

περικυτολογίαν, καὶ ματαιοσπουδίαν. Τότε, τὸ δυσεξέργαστον τοῦ σχήματος, ἡ ἐπιτήδευσις τοῦ ὅρου, ἢ, ἵνα ἐκφρασθῶμεν καθαρώτερον, ἡ ἀλγεδὼς τῆς γραμματικῆς, κατατρίβουσι τὴν ἐμφυτον φιλοκαλίαν, διαστρέφουσι τὴν ἐξόρμησιν τοῦ νοῦς, καταναλίσκουσιν εἰς κατασκευὴν τεχνικῶν, καὶ πολυπλόκων, καὶ ἀναρμοδίων καλλωπισμάτων τὴν εὐφυῆ τὴν μᾶλλον ἀξιόλογον. Τότε δογματίζεται ἡ ἀπομίμησις ὑπογραμμῶν ἀμειψμάτων, καὶ πᾶσα δημιουργικὴ ἰκμὴς ἀποξηραίνεται. Τὸ αὐθόρμητον αἰσθημα καταπνίγεται, προτοῦ ἐξέλθῃ ἐκ βάθους καρδίας εἰς τὸ φῶς, τὸ δὲ πάθος τὸ ἐκ τῆς ιδέας ὡς καὶ ἡ ιδέα ἡ ἐκ τοῦ πάθους ἐκπνέουσιν ἐν βασάνοις. Λάβε ἀνὰ χεῖρας τὴν βυζαντινὴν χρονογραφίαν! Ἦχεις πρὸ ὀφθαλμῶν ζῶντες συγγραφεῖς, εἰς λαμπρότατον μυστωλεῖον συνθεσμενέτους μετὰ συγγραφῶν ἀποθαμένων. Ἡ σῆψις ἐναγκαλιέται τὴν ζώην. Καὶ διατί; Διότι ὁ Λόγος ἐγένετο λέξις· διότι ἡ ἐν χρήσει Γραμματικὴ ἔπεσεν ἐν πλήρει ἀχρηστίᾳ, ἐγένετο ξένη, ἄλλοτρία πρὸς τὸ γένος, ἐγένετο ἐπιστήμη θεσμένη μελέτης ἰσοβίου, ἐγένετο ὑπολογισμὸς τῶν ἀπειροστών, οὕτως εἰπεῖν, ἀπρόσιτος εἰς τοὺς πλείονας. Ἰδοὺ τὸ αἷτιον.

Ὁ κοινωνικὸς ὀργασμὸς, τὸν ὅποιον ἐπιφέρει ἡ Εἰκονομαχία, χαράσσει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς χρονογραφίας νέαν ἐποχὴν. Ἀνακύπτουσιν ἐκ τοῦ μακροῦ ἀγῶνος πάθη, δικσπῶντα τῆδε κακίᾳ τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἀττικῆς παρεδότηως· ἡ διάλεκτος τοῦ δεινοπαθήσαντος Λαοῦ, διαρρήγνυσθα κατὰ μέρος τὰς πέδας τῆς σχολῆς, ἐκγράφει εἰς ὕψος ἀφελέστερον, καὶ μᾶλλον εὐπρόσιτον τοῖς πολλοῖς, τὴν διήγησιν τῶν διατρεξάντων. Ἰερεῖς καὶ μοναχοί, ἀμύητοι τῆς γραμματικῆς ἐπιστήμης, μὴ ἐξησκημένοι περὶ τὴν δύσκτητον τέχνην τῆς Ἀττικῆς ὀρθοπείας, ἀλλ' ὅμως ἡναγκασμένοι νὰ ἐκθέσωσιν ὅπωςδὴποτε τὴν ἱστορίαν τῶν βασάνων ὅσας ὑπέφερον, γράφουσιν εἰς σελίδας ἀπεριποιήτους τῆς ὀρθοδοξίας τὴν καταδίωξιν, διηγούνται τὴν πάλιν μετὰξὺ θρόνου καὶ λαοῦ, συμμεριζόμενοι τοῦ λαοῦ τὸ φρόνημα καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ δίδοντες εἰς τὴν χρονογραφίαν τοῦ αἰῶνος χαρακτῆρά τινι δημοτικόν, ἀναφαινόμενον ἐν τε τῇ γραφικῇ μεθόδῳ καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς συγγραφῆς. Τότε πρώτην φράξιν, ἢ καρδίαν ἐπικνηκτᾷ τὰ δικαιώματά της, τὸ σχῆμα ὑπακούει εἰς τοῦ πάθους τὸν ἀναδρασμὸν. Ὁ ὁμολογητὴς Θεοράνης, ὁ δημοχαρὴς οὗτος τοῦ χρόνου ἐκείνου μάρτυς καὶ ἱστορικὸς, δὲν ἔχει καιρὸν νὰ ἀπανήσῃ εἰς ἐπιτήδευσιν τοῦ ὅρου του, εἰς ψιμυθισμόν τοῦ λόγου. Ὅσα διηγῆται εἶναι αὐτόχρημα περιπαθῆ καὶ δραματικά. Ἀλλ' οὐδὲ καιρὸν ἔχουσι νὰ ἀπανήσωσιν οἱ συνομολογηταὶ του ἀναγινώσται εἰς τὰ διδασκαλεῖα, ἵνα μάθωσι νὰ τὸν ἐννοήσωσιν. Ἔρχεται καὶ ἡ ἀποδείξις αὐτῇ εἰς βοήθειαν τοῦ φιλολογικοῦ ἀξιώματος, ὅτι ἐκαστὴ ἐπανάστασις, εἴτε πολιτικὴ, εἴτε θρησκευτικὴ, εἴτε κοινωνικὴ, συνεπάγει ἀναγκαίαν τινὰ μεταβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας. Δυνατὸν, οἱ μεταγενέστεροι τὴν μετα-

βολήν τράτην νὰ μὴ διαγνωρίσωσιν, ἢ νὰ μὴ ἐκτιμήσωσι προσκρόντως. Ἀλλὰ τὰ γινόμενα οὐκ ἀπογίνονται.

Ὁ Εἰκονομαχικὸς ἀγὼν, λοιπὸν, ἀναίγει στάδιον νέαν ιστοριογραφίαν πρὸς τοὺς ὑπερμάχους τῆς Ὁρθοξίας ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς. Πλησίον τῆς λογίου ιστορίας, ἀναφάνεται δημώδης σύγγραφη. Ἐφάμιλλος τῆς Ἀττικῆς παρθενολογίας, ἐγείρεται ὑπὸ τὴν τῆς Ἐκκλησίας σκιάν, καὶ εἰς ταπεινὸν εἰσέτι σώματος σχηματισμὸν, ἡ ἰδιώτης γλώσσα, ἡ γλώσσα τῶν πλειόνων, ἡ, τοῦλάχιστον, ὑπὸ σύμπαντος τοῦ κληρικῶν πληρώματος ἐννοουμένη.

Εἰς τὴν κατηγορίαν δὲ τῶν τοιούτων κληρικῶν συγγραφέων ἀδιστάκτως ἡμεῖς κατατάσσομεν τοῦ Πασχαλίου τὸν Ἐξακολουθητήν. Γνωστὴ τοῖς πᾶσιν ἡ ιστοριογραφικὴ ἀναμύρωσις, ἥτις ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα δι' ἐπιταγῆς καὶ φροντίδος τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, ὅτε ἐπεφορτίσθη ὁ πολυτίτωρ Θεοδόσιος νὰ ἐρευνήσῃ τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰς βιβλιοθήκας τῆς ἐπικρατείας, πρὸς σχηματισμὸν τῆς μεγάλης τῶν Βυζαντινῶν ιστορικῶν συλλογῆς. Ἡ πρεσβεία τοῦ Πρίσκου πρὸς τὸν Ἀτίλαν ἐκεῖτο ἄγνωστος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μετὰ τῶν ἐτέρων πρεσβειῶν τῶν προηγουμένων αἰώνων εἰς τινὰ θέσιν τῆς βασιλικῆς βιβλιοθήκης. Ὁ Θεοδόσιος κατεχώρισεν αὐτὴν ἐν τῷ 53ῳ τόμῳ τῆς συλλογῆς τοῦ. Τί δὲ μέλλομεν νὰ ἐξεικάσωμεν βλέποντες τὸν συγγραφέα τῆς Συνεχείας τοῦ Πασχαλίου ὀνομάζοντα τὸν Πρίσκον, καὶ τὴν Πρεσβείαν αὐτοῦ; Δοῦν θάτερον ἢ ὅτι ἐγίνωσκε τὴν πρεσβείαν ταύτην πρὸ τῆς ἐπισήμου δημοσιεύσεως αὐτῆς, ἥτις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ εἰρημένου βασιλέως Κωνσταντίνου ὅπερ ἀπίθανον, διότι ὁ συγγραφεὺς φαίνεται ἀγνοῦν ἄλλα πονήματα ἱστορικὰ πλείονος λόγου ἄξια, καὶ συγγενέστερα πρὸς τὸ εἶδος τῆς συγγραφῆς τοῦ ἢ ὅτι ἔλαβε γνῶσιν τῆς πρεσβείας μετὰ τὴν δημοσίευσιν, ἐπομένως ὑπῆρξε σύγχρονος, ἢ μεταγενέστερος τοῦ Θεοδόσιου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου (α).

Ἀλλ' ὅπερ βεβαιώτερον τεκμαίρεται ὅτι ὁ συντάκτης μὴ ἤκαψε μετὰ τὴν Εἰκονομαχίαν, μάλιστα μετὰ τὴν Μακεδονικὴν λεγομένην δυναστείαν, εἶναι ἡ ἐποχή τοῦ ὕψους τοῦ. Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀποφεύγει τὴν κοινολεξίαν μετὰ τῆς συνήθους τῶν πεπαιδευμένων φρίκης. Τὰ ἀπλοϊκὰ τοῦ καλάμου, τὸ ἀνεπιτήδευτον, καὶ ἐνίοτε ἀγοραῖον τῆς φράσεως, πρὸς δὲ ἡ φύσις τῆς αὐτοῦ συντάξεως, εἶναι σημεῖα ἀναμφίβολα τῆς συμβάσεως μεταβολῆς, χαρακτηρίζουσι τὴν ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον μεταρρυθμισμὸν ἥτις προκύπτει ἐκ τῆς Εἰκονοκλαστικῆς ἐπαναστάσεως. Πολλὰ τῶν χωρίων τοῦ κειμένου ἀναμνησκουσι τὸ ὕψος τοῦ Σοφοῦ Λέοντος, ἢ τὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἢ τῶν ἐτέρων χρονογράφων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, αἵτινες ἀπόθως τε καὶ ἀρθόνως παραλαμβάνουσιν ὅλην λαοικτικὴν ἐκ τῆς λατινίδος καὶ ἐκ τῆς ἰδιώτιδος Ἑλληνικῆς, ἀναμνησκόντες τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς Ἀτ-

θίδος εἰς νεολογίας καὶ εἰς βαρβαρισμοὺς παντὸς εἶδους.

Ταῦτα δὲ περὶ τοῦ ὕψους παρατηροῦντες, δὲν προτιθέμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ χρονογράφος ἀδικήτως κοινολεκεῖ καὶ γυδαίζει. Ἡ ἀπαίτησις ἡ βέλων εἶσθαι ὑπερβολικὴ πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς τότε γλώσσας, καὶ πρὸς τὰς ἐξελίξεις τῆς φιλολογίας τοῦ αἵματος. Ἀλλὰ καὶ ἡ καινοφανὴς αὐτὴ κλίσις πρὸς τὴν γρήσιν λέξεων καὶ ἰδιωτισμῶν δημωδῶν ἀποκαθιστᾷ περισπούδαστον τὸ φαινόμενον, ἐξαιρέτως εἰς χρόνους, ὅτε ἡ αὐθεντία τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ἐπικρατεῖ εἰσέτι παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ παρὰ τῇ ιστοριογραφίᾳ τῆς Αὔλης, διακρίνουσα οὐδὲν ἦσσαν τὸν σοφὸν τοῦ μὴ σοφοῦ, καὶ ποιούσα τὴν ἀριστοτέλειαν μέσον προβιβασμοῦ, τιμῆς καὶ ἐξουσίας. Ὁ χρονογράφος μεταχειρίζεται συνήθως τὰ πλείονα τῶν γνωρισμάτων τῆς Ἀττικῆς γραμματικῆς, ὑπὸ τῆς Ἀλεξανδρινῆς ὁμῶς συνήθειας πολλάκις τετροπολογημένης. Μεταχειρίζεται καὶ τὰ ἀπαρέμφατα, καὶ τοὺς παρακειμένους, καὶ τὸν διυκὸν αἰθμὸν, καὶ τὰς δοτικὰς, καὶ πᾶν ὅ,τι σήμερον διαστέλλει τὴν ἰδεολογικὴν ὑφὴν τῆς καθολοιουμένης ἀπὸ τῆς ὑφῆς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Καὶ μολοντοῦτο, εἰς τὴν φρασσιολογίαν, εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς περιόδου, ἐσθ' ὅτε καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, εἰς τὸ σύνολον μάλιστα, τοῦ ὕψους ἡ μεταβάσις εἶναι ἐπαίσθητή. Εἶναι δὲ ἡ μεταβάσις ἐπαίσθητή, διότι τὰ συμπτώματα τῆς διαφορᾶς εὐρίσκονται μᾶλλον εἰς τὸν τρόπον τοῦ συλλογίζεσθαι, ἢ εἰς τὸν τρόπον τοῦ γράφειν. Πρῶτον μεταβάλλεται ὁ συλλογισμὸς, τροπολογεῖται τῶν ἰδεῶν ἡ πρόοδος, καὶ εἰτα μεταβάλλεται τὸ ὄργανον τῆς γλώσσας. Ὁ ἡμέτερος συντάκτης δὲν βασανίζει τὴν διάνοιάν του, ὅπως διὰ σοφίας καὶ καλλιτείας κτήσῃ τὸν θαυμασμὸν τοῦ λογίου τάγματος, ἐπομένως οὐδὲ τὸ ὕψος τοῦ βασανίζει. Εἶναι χρονογράφος αὐτόχρημα, χρονογράφος καθ' ὅλην τὴν ἐκτασιν τοῦ λόγου, δηλαδὴ ἀπλοῦς κατὰ χρονολογικὴν τάξιν τῶν γεγονότων διαμνημονευτῆς, καὶ οὐδὲν ἄλλο. Διὰ τοῦτο, σπανίως ἐπέρχεται εἰς σκέψεις φιλοσοφικὰς, ἢ ἐκτρέφει γνώμην περὶ τὰ ἐξιστορούμενα. Ὅμως, εἰς ἀντίμετρον, προτιμᾷ τὰς δημοτικὰς σκηνάς, τὴν διήγησιν τῶν ἐν τῇ μητροπόλει καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις στάσεων, διηγεῖται τοὺς ἀγῶνας τῆς ὀρθοδόξου μερίδος, σκιαγραφεῖ τὰ στρατάματα τοῦ λαοῦ. Ὡς ἐκ τούτου δὲ, πολλάκις ἀναγκάζεται νὰ παρεμβάλῃ εἰς τὴν ἐκθεσὶν τοῦ διαλόγου, ἢ ῥητὰ δημώδη, ἢ ἀπορροήματα σώζοντα τὸν ρυθμὸν τῆς τότε ἀγοραίας, ἀποπνέοντα ἐγγυῶν τι ἄρωμα τῆς ἐποχῆς.

Τὸ εἶπομεν καὶ ἀνωτέρω. Μεταξὺ χρονογράφου λαϊκοῦ, καὶ χρονογράφου κληρικῶν ἀνάγκη, καθ' ἣν διεξερχόμεθα χρόνου ῥοπὴν, νὰ ποιήσωμεν τὴν προσήκουσαν διαστολήν. Ὁ λαϊκὸς εἶναι ἄρχων, ἀξιοματικὸς, ὑπάλληλος τῶν ἀνακτόρων, ὑπομίσθιος τοῦ βασιλέως, φαιτητῆς τῆς Αὔλης. Ὁ λαϊκὸς χρονογράφος εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς τῆς λογίου τάξεως, ὁ κλητὸς τῆς ὑπερεκτικίζουσας μερίδος, ὁ ἐξαρχος

τῶν τῆς προγονικῆς εὐγλωττίας θιασωτῶν. Τεθειμένος ὢν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Κωνσταντινουπόλεως, μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐθιμοταξίας, ἐκ μὲν τῆς πρώτης δεχόμενος τὴν παιδείαν, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας τὰ χρήματα, ἐξασκεῖ τὸ ὑπουργημα τοῦ πλῆθους πῶς, καὶ χωρὶς ἠθικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἐθιμοταξία τῆς Αὐλῆς ἐντυπώται τρόπον τινὰ εἰς τὴν στερεότυπον ἑκφρασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ του, ἐγκεντρίζεται εἰς τὴν ιδέαν του. Ἀναρμόστου δὲ ὄντος τοῦ ληφθέντος ἑλληνικοῦ ὑπογραμμοῦ πρὸς τὴν σχεδίασιν τῆς ἐνεστώτης ιστοριογραφίας, ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τοῦ πολιτεύματος, τῶν ἠθῶν, τῶν φρονημάτων, τοῦ θρησκευματος, καὶ πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς κοινωνικῆς διαθέσεως τοῦ ιστοριογράφου, τὸ βυζαντινὸν φιλοπόνημα ἀποβαίνει ἑλληνικὸν μὲν τὴν γλῶσσαν, γραμμομακρὸν δὲ τὴν οὐσίαν, μαρτυρεῖ ἀνὰ πᾶν βῆμα τὴν πάλιν τῆς διανοίας κατὰ τῆς συνειδήσεως, τὰς ματαιὰς προσπάθειάς τῆς τέχνης, τὰς ἀξιώσεις τῆς σχολαστικῆς ἀλχηρῆς, τὰς ἐπιβούλους ἀποπειράς τῆς ῥητορικῆς κατὰ τῆς ιστορικῆς ἀξιοπιστίας. Διότι, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῶσι τὰ κατ' ἀνάγκην ἀσυμβίβαστα, νὰ προσικαιωθῇ τὸ μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὸ ἐπίπλαστον μεγαλεῖον τῆς Νέας Ῥώμης; Ὁ ιστορικὸς, ἀπαυδῶν κατὰ τὴν ματαιοσπουδίαν του, βυθίζεται εἰς πέλαγος ἀνοουσίων φωνασκιῶν· πεποιθὼς δὲ περὶ τῶν δυνάμεων τοῦ αἰῶνός του, ἀλλὰ παραγινώσκων τὴν κρίσιν τοῦ μέλλοντος, πειράται νὰ δείξῃ ὅτι συνέταξεν ιστορικὸν ἀριστοῦργημα, πληρώσας τὴν βίβλον μετὰ γνωμολογίας περιττῆς, ἀγνόου, καὶ ὀζούσης λύχνου. Καὶ τῷ ὄντι· τὸ πλεῖστον τῆς βυζαντινῆς χρονογραφίας εἶναι, ὡς ἐκ τούτου, ζῶσά τις ἀντίφασις· ἀντίφασις προσερχομένη ἐκ τοῦ δυσδιαλλάκτου τῶν προτεθειμένων ὄρων, ἥτοι τῆς ιστορικῆς τέχνης καὶ τῆς ιστορικῆς οὐσίας, τοῦ ὑπογραμμοῦ καὶ τῆς ὕλικῆς ἐκτελέσεως. Ἀντίφασις περὶ τὴν γλῶσσαν, διότι ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ, ἡ δημολάλητος καὶ πασίγνωστος τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Φωκίωτος γλῶσσα, ἡ διάλεκτος τοῦ κατ' ἐξοχὴν δημοκρατικοῦ τῆς Ἑλλάδος πολιτεύματος, γίνεται θερεπαινὶς τυραννίδος, δούλη δούλων, ὑπομίσθιος εὐνοῦχων, τίθεται δὲ γελοιωδῶς εἰς τὸ στόμα ῥητόρων, ἀγνοούντων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ αὐτὰ τὰ στοιχειώδη μυστήματα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀγνοούντων καὶ αὐτὸ τὸ ἀλφάβητον. Ἀντίφασις περὶ τὸ ἐθνικὸν ὄνομα, διότι ὁ αὐτὸς ιστορικὸς ὁ γράφων τὴν Ἑλλάδα φωνῇ, ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν Ῥωμαῖον. Ἀντίφασις δὲ περὶ τὴν γραμμικὴν τέχνην, καθότι ὅταν ἡ τέχνη τοῦ γράφειν δὲν ἀναλογῇ πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς συγγραφῆς, περιίσταται φαινόμενη ἀκρίβεια παραφωνία. Ἐπὶ τέλους, ἀντίφασις καὶ περὶ τὸν σκοπὸν αὐτὸν τῆς ιστοριογραφίας, διότι ἄλλα μὲν πολλάκις ὑπόσχεται ἐν προοιμίῳ ὁ συγγραφεὺς, ἄλλα δὲ πραγματεύεται προβάδην. Δίδει τὸν ὅρισμὸν τῆς ιστορίας, καὶ ιστορίαν ἐπαγγέλλεται νὰ συντάξῃ, γράφει δὲ ἀπλῶς τ' ἀπομνημονεύματα τῆς Αὐλῆς.

Ἀπ' ἐναντίας, ἀξιωματικὸς, ἢ αὐλικὸς ἢ εὐνοούμενος τοῦ μονάρχου δὲν εἶναι ὁ χρονογράφος ὅστις ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐρωμένων· ἐπομένως οὐδὲ μετὰ τῶν αὐλοδούλων καὶ κύλακολάκων συνζυγίζεται, οὐδὲ χρυσώνητον κάλαμον μεταχειρίζεται. Οὗτος συγγράφει πόνημα ιστορικὸν οὐχὶ πρὸς θεραπείαν αὐτοκρατορικῆς κενοδοξίας, ἢ τινος ἄλλης ἀρχοντικῆς κορυφότητος, ἀλλὰ πρὸς μαρτύρησιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἐνίοτε πρὸς ἀνταρξίαν τῶν λεγθέντων ὑπὸ τῶν τρωμένων τῆς Αὐλῆς. Καὶ εἶναι μὲν λόγιος, μέχρι βαθμοῦ τινος, καθὼς λειτουργῇ τῆς Ἑκκλησίας ἢ καὶ καθὼς μοναχὸς, δὲν εἶναι δὲ λογιώτατος στόμαξ καὶ ἀρχαιολόγος, δηλαδὴ γραμματικὸς, ἢ ῥήτωρ, ἢ σεμνὸς κατὰ τὰς τότε ἐπικλήσεις τῆς ὀλιγαρχίας τῶν πεπαιδευμένων. Φιλεῖ τὴν πάτριον φωνήν, φιλεῖ δὲ μᾶλλον τὸ δημῶδες, καὶ κινὸν καὶ εὐκατάληπτον αὐτῆς, δημοδιδάκταλος ὢν ἐξ ἐπιχειρήματος καὶ ἐροκῆρυξ· διό, γράφων, ἀποστίνεται πρὸς τὸν λαόν, πρὸς ἀντιδικστολήν τοῦ λογιωτάτου, ὅστις ὁμοτράπεζος ὢν τῶν αὐγούστων καὶ συνέτακτος τῆς προνομιοῦχου τάξεως, ὑπερόπτως ἐμβλέπει πρὸς τὸν ὄχλον. Τούτων ἕνεκα ὁ κληρικὸς χρονογράφος οὐδεμίαν οἴσιν διχδακνύει περὶ τὴν σύνταξιν τῆς ιστορίας του, οὐδὲ μεταχειρίζεται τὴν ῥητορικὴν ἢ τὴν καλλιέπειαν πρὸς στήριξιν τοῦ ψεύδους καὶ τῆς κολακείας. Ἀξιοπιστία περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν συμβάντων, ἀρέσεια περὶ τὰ ὕψος καὶ τὰς ιδέας καὶ τὴν τέχνην, ἀπλότης περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν κατασκευὴν, ἰδοὺ τοῦ κληρικοῦ χρονογράφου τὰ προτερήματα. Αὐτὰ δὲ ταῦτα παρατηροῦνται καὶ παρὰ τοῖς χρονογράφοις τοῦ δυτικοῦ μεσαιῶνος, ἰδίως παρ' ἐκείνοις οἵτινες δὲν προσηλασθῶσαν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Οἰδίου, καὶ δὲν ἐρθεῖσαν οὕτω τὴν ἰδίαν εὐσυνειδησίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν εἰς τὴν δουλοπρεπῆ λατρείαν τῆς ἀρχαιότητος. Διὰ μόνης τῆς τάξεως ταύτης τῶν χρονογράφων ἔχει ὁ ἡμέτερος μεσαιῶν φιλολογικὴν τινα συνάφειαν πρὸς τὸν μεσαιῶνα τῶν ἐσπερίων, διότι καθ' ὅλα τ' ἄλλα, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν μέθοδον τῆς ιστορικῆς συγγραφῆς, τὴν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς λαϊκοῖς λογίοις, ἢ μετὰ Χριστοῦ γραμματολογία τῆς Ἑλλάδος διαφέρει πολὺ τῆς τῶν Δυτικῶν. Ἡ ἐρευνα τὴν ὁποίαν ἀναλαμβάνομεν, καὶ αἱ παρεπόμεναι συγκρίσεις, θέλουσιν, ἐλπίζομεν, διατρανώσει τὴν ἀκρίβειαν τῶν παρατηρήσεων.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀνακεφαλαιωτικῶς συνάγομεν, Α'. Ὅτι ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου μέχρι τῆς Εἰκονομαχίας, τὸ ὑπουργημα τῆς πολιτικῆς ιστοριογραφίας ἐξασκεῖται κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ λαϊκῶν, ἢ ἐκμίσθων, ἢ φίλων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ σοιτητῶν τῆς Αὐλῆς, πάντοτε δὲ ὑπὸ ἀνδρῶν λογίων, ζηλωτῶν τῆς Ἀττικῆς ὀρθοπερίας, καὶ ἐχθρῶν τῆς ἐλαχίστης χυδαϊκῆς ἐκφράσεως.

Β'. Ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Εἰκονομαχίας ἀρχοῦνται τὴν χρονογραφικὴν ἐπιχείρησιν νὰ ἀναλαμβάνωσι καὶ τινες κληρικοί, οἵτινες, διὰ τὴν συμ-

ἔασι κοινωνικὴν μεταβολήν, δὲν μετέχουσι πλέον οὔτε τῆς Ἀττικῆς παιδείας τῶν Πατέρων τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος, οὔτε τῆς ἐξαιρέτου πολυμαθείας καὶ εὐφυΐας τοῦ συγχρόνου των Φωτίου, ἢ τοῦ Εὐσταθίου.

Γ'. Ὅτι, ἕνεκα τούτου ὁ χυδαῖσμός ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰσδύει εἰς τὴν χρονολογικὴν τριγγραπὴν, καὶ ἐντεῦθεν ἀκολουθῶς διχιδίδεται εἰς τὴν γραμματολογίαν τοῦ γένους.

Δ'. δὲ, ὅτι ἡ εἰσχωγὴ καὶ ἡ πρόοδος τοῦ χυδαῖσμου κατὰ τὴν Η'. καὶ τὴν Θ'. ἑκατονταετηρίδα σημειώσι τὰ πρῶτα βήματα τῆς νεοελληνικῆς διχιδίτου εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐπομένης ἐξελγνέσεως.

Τῶν βραχέων τούτων προτχθέντων, μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὴν συνχωγὴν τῶν χωρίων τῆς μὴ λογίης γλώσσης, καὶ τῶν τῆς τότε ιδιώτιδος, ὅσα ἐμπεριέχονται ἐν τῇ Συνεχείᾳ τοῦ Χρονικοῦ Πασχαλίου. Καθ' ἣν δὲ προλαβόντως ἐδόξαμεν ὑπόσχεσιν, θέλομεν ἀπλῶς ἀποταμιεύσει τὴν ἐντυγχνομένην ὕλην, μήτε τὴν φιλολογικὴν ἀξίαν τῶν χωρίων κρίνοντες, μήτε τὸ λεκτικὸν ἢ τὸ γραμματικὸν τῆς ὕλης συστηματικῶς ἐπισκευάζοντες. Ἡ ἀποθησαύρισις τῶν δημῶδων τεκμηρίων, ὡς εἴπομεν, πρέπει νὰ προηγηθῇ τῆς κριτικῆς ἐπισκευῆς, καθ' ὃν τρόπον ἡ γενικὴ τῶν νεοελληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων ἀποθήκευσις εἰς ἐπίτηδες Γλωσσάριον, πρέπει νὰ προηγηθῇ παντὸς Ἑτυμολογικοῦ συστήματος ἀξίου λόγου. Ἀποπον, μολοντοῦτο, δὲν εἶναι, φρονοῦμεν, νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀδειαν, ὅπως παρὰ πόδας καὶ ἐπιτροχάδην ἐπισυναψώμεν σημειώσεις τινὰς φιλολογικὰς, ἢ γλωστογραφικὰς, καὶ ἐσθ' ὅτε ἐτυμολογικὰς, πρὸς διαφώτισιν τῶν ταμιευομένων χωρίων. Καὶ ἐπειδὴ περὶ τὴν ἐρευναν ταύτην οὐδεμίαν φιλαυτίαν προσάπτωμεν, ἀλλὰ μάλιστα, συνειδότες τὰς ἀπείρους δυσκολίας τῆς μελέτης, μετὰ πλείστης ὅσης δειλίας τὸν ἔρπον τῆς ἡμετέρας ἀναδιφύσεως προσάγομεν, διὰ τοῦτο προσκαλοῦμεν ἐντεῦθεν πάντα λόγιον ὁμοεθνή, παρακινούμεν ἐνθέρμως τοὺς περὶ τὰ ταῦτα κατὰχνομένους νὰ διορθώσωσι τὰ τυχόντα σφάλματά μας, καὶ καθὼς ἡμεῖς ἐδόξαμεν εἰς αὐτοῦς ἀπορρὴν σπουδαίας συζητήσεως, οὕτως αὐτοὶ νὰ δώσωσιν ἐρεξῆς εἰς ἄλλους ἀπορρὴν ὁμοίαν, ἑωστὺ ἡ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης σπουδὴ καὶ μελέτη, ἀπὸ τοῦ κύκλου τῆς ἀμαθεστάτης καὶ προπετοῦς σχολαστικότητος μεταβῇ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐπιστήμης, ἐκτεθῇ εἰς τὸ ἱερὸν τῆς ἱστορίας φῶς, παρὰ τὸ κῆρος τῆς ὑγιᾶς κριτικῆς, καὶ οὕτω γίνῃ ὑπερέξοχον καὶ κυριώτατον ἐθνικὸν μελέτημα.

ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑΛΙΟΥ.

—ooo—

Σελ. 299.) Ἀμα ὁ Ἰοβιανὸς ἐβασίλευσε, προσεφώνησε τῷ παντὶ στρατῷ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ Συγκλητικοῖς, διὰ φωνῆς αὐτοῦ ἰδίως· Εἰ δὲ εἰς

θέλετε βασιλεύειν με ὑμῶν, ἵνα πάντες Χριστιανοὶ ἐσμέν (1).

Σελ. 308.) ἐπὶ τῆς παρούσης Ὑπατείας (407 Μ. Χ.) ἐκάν τὸ Πραιτώριον Μοναξίου Ἐπαρχοῦ πόλεως ἀπὸ τοῦ δήμου Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῆς ἐνδεῖας τοῦ ἄρτου· καὶ ἐσέρη ἡ παροῦσα (2) αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης Ῥεγεῶνος (3) ἕως τῶν Δομηήνων Ἐμβόλων. Καὶ ἐπήντησαν αὐτοῖς οἱ δύο Στρατηλάται Οὐαρανὰς ὁ Ὑπατος, καὶ Ἀρσάκιος, καὶ Συνέσιος, καὶ ὁ Κόμης τῶν Λαργιτιῶνων (4), καὶ παρεκάλεσαν αὐτοὺς (τοὺς δῆμους) λέγοντες· Ὑποστρέψατε, καὶ ἡμεῖς τυποῦμεν, ὡς θέλετε.

Σελ. 311) Ἡ βασιλεῖς Πουλχερία ἐπεθύμει νὰ συζεύγῃ εἰς γάμον τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς καὶ Ἀυτοκράτορα Θεοδόσιον πρὸς τινα θυγατέρα Πατριάρχου ἐξ αἵματος βασιλικῷ. Ὁ δὲ Θεοδόσιος εἶπεν αὐτῇ· «Ἐγὼ θέλω εὐρεῖν νεώτεραν, εὐμορφον πάνν, ἵνα τοιοῦτον κάλλος μὴ ἔχη ἄλλῃ γυνὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐξ αἵματος βασιλικῷ. Εἰ δὲ μὴ ἐστὶ καλὴ εἰς ὑπερβολήν, οὐ χρεῖαν ἔχω, οὔτε βασιλικῷ αἵματος, οὔτε πλουσίαν, ἀλλὰ καὶ εἴ τιος δὴ ποτε ἐὰν ἐστὶ θυγάτηρ, μόνον εὐπρεπὴς πάνν, αὐτὴν λαμβάνω » Ἡ δὲ Πουλχερία ἰδοῦσα τὴν Ἀθηναῖδα (ἢ Εὐδοκίαν) εἰσῆλθε πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Θεοδόσιον τὸν Βασιλέα, καὶ εἶπεν αὐτῷ· «Εὐρον νεώτεραν, καθαρὰν, εὐστολον, λεπτοχαράκτηρον, εὐρυα, ἀσπροτάτην (5) ὥσει

(1) Ἀξέσκιον ἂν ὁ Ἰοβιανὸς ἐλάλησεν ὄντως ἑλληνιστί· οὐχ ἥττον ὁμοῦς ἀξιοσημείωτος ἢ ἡ ἐλληνιστὶς τῆς προσηγορίας τοῦ ἐρμηνείας. Ἐπιφυλακτόμεθα νὰ προσάξωμεν ἐρεξῆς γλωσσικὰ τινα τεκμήρια ἀποδεικνύοντα τὸν ἑλληνισμὸν τῶν πρώτων Ἀυτοκρατόρων· πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ ἐν πολῦτιμον τοῦ Ἰοβιανοῦ.

(2) Λέξις γραικωρομαϊκή. « Ἀρμα, ὄχημα, καροῦχα, δίφρος. » Ἡτύχ. Ὁρ. τὰ Γλωσσάρια τοῦ Δουκαγγίου καὶ τοῦ Μεουρσίου, εἰς δὲ τὸ Ἑτυμολ. τοῦ Βοσσίου, καὶ τὰ σχόλια εἰς τὸν Ἡσύχιον ἐν τῇ Ἀλβερίτ. ἐκδ.

(3) Regio, nis. Ἐν τῶν διαμερισμάτων τῆς μητροπόλεως.

(4) Comes Largitionum, ἀξιοματικὸς τοῦ Στρατηρχείου.

(5) Ἡ φράσις ἀσπροτάτη ὥσει χιῶν ἔχει νεοελληνικὴν τὴν ὄψιν, καὶ ἔρχεται πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐτυμολογίας τοῦ Κορκῆ, ὅστις ὀρθῶς παρήγαγε τὸ ἄσπρος παρὰ τὸ ἄσπιλος, ἀποβολὴ τοῦ σ, καὶ τῇ συνήθει τροπῇ τῶν ὑγρῶν λ καὶ ρ. Καὶ λοιπὸν, ἄσπρον πρόσωπον δηλοῖ πρόσωπον ἄσπιλον, ἢτοι καθαρὸν, ἄγνόν, λευκόν, διότι οὐσιωδῶς ἄσπρον εἶναι τὸ λευκόν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο χρῶμα· ἄσπρη ὅταν τὸ χιόνι, λέγεται εἰσεῖτι εἰς τὴν κοινὴν συνήθειαν. Πῶς δὲ ἡ λέξις λευκός ἔχασεν ἐν τῇ νεοελληνικῇ τὴν ἐπιθετικὴν σημασίαν τῆς, μόνον ἐν τῇ σχῆμα ῥηματικῷ καὶ οὐσιαστικῷ ἀπέμει-